

Н. В. Дзюбановська,

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри,

E-mail: n.dziubanovska@wunu.edu.ua

ResearcherID: H-4222-2017,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8441-5216>;**В. В. Маслій,**

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри,

E-mail: masly2012@ukr.net

ResearcherID: ABT-7357-2022,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9672-9669>;**З. Б. Литвин,**

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри,

E-mail: z.lutvun@gmail.com

ResearcherID: H-5130-2017,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9061-6148>;**В. І. Бляск,**

аспірант,

E-mail: Vova_Bliask@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5514-670X>;

Західноукраїнський національний університет

Підхід до аналізу інтенсивності динаміки міжнародної торгівлі на прикладі країн Європейського Союзу

Міжнародна торгівля є ваговою складовою національної економіки будь-якої країни світу, а також провідною формою міжнародних економічних відносин. Зміни в основних показниках зовнішньої торгівлі, таких як експорт, імпорт, сальдо торговельного балансу, можуть спричинювати суттєві диспропорції у параметрах економічного зростання суб'єктів таких відносин.

У статті запропоновано підхід до аналізу інтенсивності динамічних змін міжнародної торгівлі товарами на прикладі країн ЄС протягом 2004–2021 рр. з використанням таких методичних підходів, як групування, порівняння, розрахунок та аналіз абсолютних і відносних характеристик динаміки. Для цього виділено дві групи країн: країни, що були членами ЄС до 2004 р., та країни, що стали членами ЄС після 2004 р. При проведенні дослідження використовувалися вартісні показники торговельних операцій країн ЄС. З допомогою таких показників, як питома вага, ланцюгові та базисні темпи зростання проаналізовано інтенсивність динаміки експорту й імпорту у розрізі виділених груп. Виявлено основні тенденції та детермінанти розвитку експортно-імпоротної діяльності, під впливом яких відбувалися певні зміни в міжнародній торгівлі країн ЄС протягом досліджуваного періоду. До цих детермінант належать розширення ЄС у 2004 р., фінансова криза 2009 р. та пандемія COVID-2019. Виокремлено три періоди розвитку зовнішньої торгівлі країн-членів даного інтеграційного угруповання. Визначено п'ять найбільших країн-експортерів та країн-імпортерів, а також найбільших нетто-експортерів та нетто-імпортерів у розрізі виділених груп. Результати аналізу також свідчать, що країни, які увійшли до ЄС після 2004 р., активно використовували своє членство в контексті розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема вони стрімко нарощували обсяги товарного експорту й імпорту. Доведено, що запропонований підхід є ефективним для аналізу характеру динамічних змін міжнародної торгівлі будь-яких міжнародних організацій, інтеграційних об'єднань тощо.

Ключові слова: інтенсивність динаміки, експорт, імпорт, міжнародна торгівля, сальдо торгового балансу.

Постановка проблеми. Вагома складова національної економіки будь-якої країни світу, міжнародна торгівля також є провідною формою міжнародних економічних відносин, оскільки сьогодні темпи її зростання перевищують темпи зростан-

ня світового промислового виробництва. Новітні тенденції у торговельних відносинах зумовлюють глобальні виклики, в тому числі й країнам Європейського Співтовариства, створюючи загрози їхнім зовнішньоторговельним інтересам. Будь-які

зміни в показниках зовнішньої торгівлі можуть спричинити суттєві диспропорції у параметрах економічного зростання країн-членів цього економічного угруповання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Наразі існує значна кількість досліджень, присвячених аналізу динаміки зовнішньої торгівлі з огляду на значне розширення ЄС, проведених як вітчизняними, так і закордонними науковцями.

У дослідженні Е. Сієслик [1] проаналізовано зміни в зовнішній торгівлі десяти постсоціалістичних країн – нових членів ЄС. Особлива увага сфокусована на їх ролі в глобальних ланцюгах створення вартості в результаті інтеграції в ЄС. У праці [2] автор з допомогою кількісних методів оцінив інтеграційні ефекти для зовнішньої торгівлі країн-членів ЄС. Т. Ковальський [3] порівняв макроекономічні показники Польщі з аналогічними для Угорщини, Чехії, Словаччини та України. Динаміку зовнішньої торгівлі країн Вишеградської четвірки, а також окремі її аспекти проаналізовано у працях Ж. Коварнік, Е. Намплова [4; 5]. Основні зміни у зовнішній торгівлі постсоціалістичних європейських країн протягом 2000–2012 рр. висвітлено в роботі Е. Сієслик, Ж. Бієганска, С. Срода-Мурawska, [6].

Вагомий внесок у дослідження тенденцій розвитку міжнародної торгівлі товарами, зокрема країнами-членами Європейського Співтовариства, зроблено вітчизняними вченими. Так, наукові розвідки Н. Дзюбановської присвячені формуванню методичних положень і практичних рекомендацій щодо оцінювання й вимірювання міжнародної торгівлі країн на основі застосування статистичних та економіко-математичних методів [7]; у фундаментальному дослідженні колективу авторів за редакцією А. Задої проаналізовано тенденції розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Євросоюзу [8]; у праці А. Пильгун розглянуто галузеву структуру зовнішніх товарних потоків країн-членів Європейського Співтовариства [9]; у дослідженні Д. Насипайко охарактеризовано роль міжнародної торгівлі в діяльності підприємств Європейського Союзу [10]. Існує також низка праць, присвячена загальним проблемам міжнародної торгівлі, зокрема йдеться про дослідження вітчизняних науковців Л. Христенко [11], І. Курочкиної [12], О. Ярмач [13], О. Євдоченко [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У цих та інших наукових працях доволі часто, аналізуючи динаміку експорту й імпорту товарів країн-членів Європейського Співтовариства використовують дані по 27/28 учасниках, не враховуючи те, що склад цього економічного угруповання протягом 2004–2014 рр. змінювався. Отже, незважаючи на глибину та багатогранність сучасних наукових досліджень, питання розвитку міжнародної торгівлі країн, недосконалість практики отримання конкретних висновків

щодо основних тенденцій міжнародної торгівлі на основі використання альтернативних методів статистичного оцінювання свідчить про необхідність здійснення аналізу інтенсивності динаміки зазначеного процесу на прикладі торгівлі товарами країн ЄС. З огляду на специфіку міжнародної торгівлі можна стверджувати, що вирішення цього завдання відбувається в умовах невизначеності та неповноти інформації, саме тому доцільно використовувати економіко-статистичні методи. Тому актуалізується опис сукупності методів, що дозволить певною мірою проаналізувати інтенсивність динаміки міжнародної торгівлі країн.

Метою роботи є розробка підходу до аналізу кількісних показників торгівлі товарами на прикладі країн ЄС для встановлення характеру інтенсивності динамічних змін міжнародної торгівлі.

Методи дослідження. Аналіз інтенсивності динаміки міжнародної торгівлі на прикладі країн ЄС здійснено з використанням таких методичних прийомів, як порівняння, узагальнення, групування, графічний метод, побудова динамічних рядів та розрахунок їх показників тощо. Обчислено аналітичні характеристики динаміки (ланцюгові та базисні абсолютні й відносні величини), побудовано діаграми та графіки, а також складено аналітичні таблиці.

При проведенні статистичного аналізу інтенсивності динаміки міжнародної торгівлі використано дані, що характеризують країни ЄС за обсягами торговельних операцій. Дослідження проводилося на основі бази даних Європейського Співтовариства Eurostat.

Аналіз спостережуваних даних без додаткової інформації та без урахування впливу зовнішніх факторів є особливістю дослідження часових рядів. Для того, щоб часовий ряд був правильно сформований, однією з найважливіших умов є порівнянність його рівнів. Тобто рівні ряду динаміки повинні відображати сутність і мету досліджуваного процесу та бути однорідними за економічним змістом. Особливо важливим є представлення статистичних даних у вигляді часових рядів для досягнення порівнянності одних даних з іншими. Саме тому особливо проблематичним при міжнародних порівняннях є вибір методики розрахунку порівнянних рівнів ряду. Окрім того, при аналізі часових рядів слід ураховувати, що обсяги товарних операцій можуть бути виміряні у вартісних, натуральних та трудових одиницях. Така невідповідність за одиницями вимірювання є причиною суттєвих труднощів при визначенні основних показників зовнішньої торгівлі країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з проблем оцінювання й аналізу міжнародної торгівлі є її динамічність, мінливість параметрів і структурних взаємозв'язків. Тобто цей процес необхідно завжди тримати під наглядом,

мати стійкий потік нових даних. Незважаючи на існування багатьох різних класифікацій і систем основних показників зовнішньої торгівлі, визначальними серед них є обсяги експорту та імпорту, що складають основу для розрахунку інших показників розвитку зовнішньої торгівлі. Статистичні дані із зовнішньої торгівлі містять інформацію про кількість і вартість експорту та імпорту, сальдо зовнішньоторговельних балансів тощо. Оскільки експорт та імпорт, обчислені у грошовому вираженні, є основними економічними показниками при розрахунку середніх цін та ефективності зовнішньої торгівлі, а також визначають сальдо зо-

внішньоторговельного балансу, характеризують роль і місце, що відводиться зовнішній торгівлі в платіжному балансі країни, для досягнення порівнянності одних даних з іншими при проведенні нашого дослідження використовуватимемо вартісні показники торговельних операцій країн ЄС.

З часу укладення Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року обсяги світового товарного експорту збільшилися у 365 разів, при цьому кожне десятиліття цей показник зростає як мінімум удвічі, а протягом 1963–1983 рр. зафіксовано його потроєння [9] (табл.1, розроблено авторами на основі [14; 15; 16]).

Таблиця 1

Динаміка світового товарного експорту, 1948–2021 рр.

Рік	1948	1963	1983	1993	2003	2013	2018	2019	2020	2021
Товарний експорт, млрд дол. США	59	157	1838	3675	7375	18877	19332	18763	17499	21513
Темп зростання, рази	x	2,66	11,71	2,00	2,01	2,56	1,02	0,97	0,93	1,23

У ХХІ ст. розвиток світової торгівлі відбувається в умовах посилення глобалізації, інтеграційного об'єднання та кооперації виробництва. Укладаються нові міждержавні угоди, які дозволяють вибудовувати спільний економічний простір зі спрощеними моделями переміщення не тільки товарів, а й факторів виробництва [8, с. 47].

Серед інтеграційних угруповань Європейський Союз (далі – ЄС) став найбільшим експортером за останні 20 років – понад 33% світового експорту, тоді як питома вага NAFTA (North American Free Trade Agreement) складає близько 14%, ASEAN (Association of South East Asian Nations)

– 7%, MERCOSUR (Mercado Comun del Cono Sur, Об'єднаний ринок країн Південної Америки) – 1,7%, AU (Африканський Союз) – 0,7% [15]. Питома вага ЄС у світовому експорті товарів до 2003 р. зростала: в 1963 р. вона становила 27,5%; у 1983 і 1993 рр. – 38,6%; у 2003 р. – 42,7%; після цього спостерігається поступове зменшення цього показника до 30,0% [15; 16]. На думку І. Гладкова, це пов'язане зі зростанням експортної активності на глобальних товарних ринках Китаю та країн, що розвиваються [17, с. 88].

Останнє десятиліття цей показник коливається в межах 30–34% (табл. 2, розроблено авторами на основі [9; 15; 16]).

Таблиця 2

Питома вага товарного експорту ЄС у світовому товарному експорті, 2010–2020 рр.

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Питома вага, %	33,71	32,82	31,00	31,77	31,92	32,17	32,77	33,78	32,19	32,15	32,50	29,95

Водночас вищенаведені дані дають тільки загальну характеристику поточних позицій ЄС, як експортера в системі міжнародної торгівлі. Графічний аналіз динаміки обсягу товарного експорту країн ЄС свідчить про поступове зростання цього показника, починаючи з 2004 р., що, на нашу думку, пов'язане зі зростанням кількості членів аналізованого економічного угруповання (рис. 1). Саме у цьому році відбулося значне розширення чисельного складу ЄС, до нього були включені Латвія, Литва, Естонія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Угорщина та Кіпр. Болгарія та Румунія приєдналися до ЄС на початку 2007 р., а Хорватія – у 2013 р.

Проаналізуємо динаміку основних показників, які характеризують зовнішню торгівлю товарів країн-членів ЄС у розрізі їх двох груп: старих (далі позначені як група І) і нових (далі – група ІІ) членів цього економічного угруповання. До групи

І належать такі країни, як Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Ірландія, Німеччина, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція, Греція, Португалія, Швеція та Фінляндія. До групи ІІ – Латвія, Литва, Естонія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Угорщина, Кіпр, Болгарія, Румунія та Хорватія.

Питома вага товарного експорту нових країн-членів ЄС у загальному обсязі протягом 2004–2021 рр. постійно зростає – від 7,1% в 2004 р. до 16,7% у 2021 р. (рис. 2).

Як свідчать дані табл. 3, зокрема базисні темпи зростання за 2021 р., за досліджуваний період експорт товарів країн ІІ групи зріс майже в 4,5 раза, для країн І групи цей показник становив тільки 1,7 раза. Відповідно коефіцієнт випередження темпу зростання експорту товарів країн ІІ групи порівняно з країнами І групи становив 2,65.

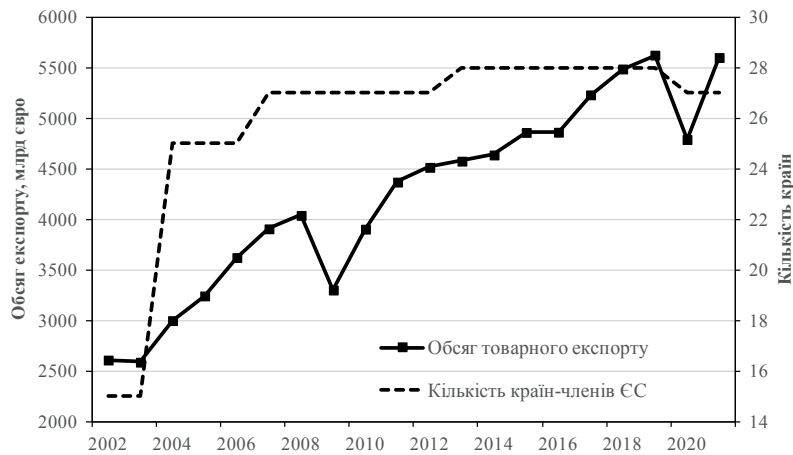

Рис. 1*. Динаміка експорту товарів країн-членів ЄС

* Тут і далі рисунки побудовано авторами з використанням табличного процесора MS Excel за даними [18].

Рис. 2. Динаміка питомої ваги обсягів товарного експорту країн-членів ЄС

Таблиця 3

Обсяги експорту товарів за групами країн-членів ЄС, 2004–2021 рр.

Рік	Обсяг експорту, млрд євро		Базисні темпи зростання, %		Ланцюгові темпи зростання, %	
	I група	II група	I група	II група	I група	II група
1	2	3	4	5	6	7
2004	2785	214	100,00	100,00	x	x
2005	2994	249	107,51	116,41	107,51	116,41
2006	3320	303	119,21	141,37	110,89	121,45
2007	3507	399	125,95	186,35	105,65	131,82
2008	3594	445	129,07	207,71	102,48	111,46
2009	2936	365	105,43	170,33	81,69	82,01
2010	3450	453	123,88	211,46	117,50	124,15
2011	3841	527	137,93	246,11	111,35	116,38
2012	3962	562	142,29	262,21	103,16	106,54
2013	3994	581	143,44	271,26	100,81	103,45
2014	4027	610	144,60	284,75	100,80	104,97
2015	4212	647	151,26	302,25	104,61	106,14
2016	4193	668	150,58	311,73	99,55	103,14

1	2	3	4	5	6	7
2017	4491	739	161,28	345,01	107,10	110,68
2018	4696	791	168,63	369,15	104,56	107,00
2019	4799	825	172,33	384,98	102,20	104,29
2020	3994	794	143,44	370,91	83,24	96,35
2021	4661	938	167,38	437,77	116,69	118,02

* Тут і далі таблиці розроблено авторами за даними [18].

Країни II групи за досліджуваний період щорічно збільшували обсяги експорту швидшими темпами, ніж країни I групи, особливо в перші роки входження до складу ЄС: ланцюгові темпи зростання для країн II групи у 2005 р. становили

116,41%, у 2006 р. – 121,45%, у 2007 р. – 131,82%, у 2008 р. – 111,46%, тоді як для країн I групи цей показник дорівнював 107,51%, 110,89%, 105,65% і 102,48% відповідно (рис. 3).

Рис. 3. Ланцюгові темпи зростання товарного експорту країн-членів ЄС

Фінансова криза 2009 р. призвела до скорочення обсягів експорту на 18% для країн як I (18,39%), так і II (17,99%) груп. Серед країн I групи найбільше скорочення експорту відбулось у Фінляндії (–31% порівняно з попереднім роком), Швеції (–25%), Італії (–21%), Великої Британії (–20%), Австрії (–20%), Греції (–20%) та Бельгії (–20%). Серед країн II групи, найбільше скорочення обсягів експорту мало місце у Литві (–30%) й у Болгарії (–23%); низка країн – Чехія, Естонія, Кіпр, Латвія, Угорщина, Польща, Словенія – скоротили обсяги експорту на 20%.

Після фінансової кризи 2009 р. експорт країн II групи зріс на 24,17%, тоді як для країн I групи цей показник становив 17,50%. У посткризовий період (2010–2019 рр.) обсяги експорту країн I групи зростали незначними темпами, а країни II групи мали більш високі значення. Світова пандемія COVID-2019, а також вихід Великої Британії зі складу ЄС у 2020 р. спричинили зменшення товарного експорту країн I групи на 16,76%, а країн II групи – тільки на 3,65%. Серед країн I групи найбільше скоротив експорт Люксембург (–17%

порівняно з попереднім роком), Франція (–16%), Фінляндія (–12%) та Португалія (–11%). Серед країн II групи найбільше скорочення експорту через пандемію відбулось у Мальті (–20% порівняно з попереднім роком), Чехії та Кіпрі (по –10%) і Словаччині (–5%).

Найбільшими експортерами серед країн I групи за досліджуваний період були Бельгія, Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди та Велика Британія; сумарна питома вага їх експорту в загальному обсязі групи за досліджуваний період становила близько 80%. Після виходу Великої Британії цей показник дещо зменшився і в 2020–2021 рр. становив 76%. Серед країн II групи найбільшими за обсягами експорту були Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія та Румунія (після її вступу до ЄС); їх питома вага в загальному обсязі експорту нових країн-членів ЄС у 2004 р. становила 91%, а у 2021р. – 86%.

Досліджуючи закономірності розвитку міжнародної торгівлі країн-членів ЄС на основі динамічних рядів, слід урахувувати те, що статистичні дані, які їх формують, повинні бути порівнянними.

Оскільки непорівнянність даних може зумовлюватися різними критичними моментами реєстрації даних чи тривалістю періодів, до яких належать рівні динамічного ряду [19, с. 122], то при оцінці швидкості й інтенсивності розвитку аналізованого показника в розрізі виокремлених груп за 2004–2021 рр. ми не враховували обсяги експорту Великої Британії, що вийшла зі складу ЄС 31.01.2020 р., а також Болгарії, Румунії та Хорватії.

Порівняння базисних темпів зростання обсягів експорту найбільших країн-експортерів у розрізі виділених груп уможливають висновок про те, що нові члени ЄС нарощували обсяги експорту набагато швидшими темпами, ніж старі (табл. 4). Серед країн I групи тільки Нідерланди за досліджуваний

проміжок часу збільшили обсяги експорту понад удвічі. Водночас найбільші країни-експортери II групи нарощували обсяги експорту від 2,5 до 4,7 раза. Крім Польщі, яка збільшила обсяги експорту за час вступу до ЄС у 4,74 раза, високі показники зростання демонструє Литва, що не належить до великих експортерів, однак протягом зазначеного періоду збільшила експорт у 4,62 раза. Середні темпи зростання свідчать, що обсяги експорту найбільших експортерів I групи щороку зростали в межах від 1,7% до 5,1%, а для експортерів II групи аналогічний показник коливався від 5,2% до 9,1%.

Щодо імпорту, то, як свідчать дані табл. 5, для країн I групи він зріс в 1,6 раза, або на 1 754 млрд євро, для країн II групи – у 4 рази, або на 736 млрд євро.

Таблиця 4

Показники інтенсивності динаміки експорту в розрізі груп країн-членів ЄС, 2004–2021 рр.

I група				II група			
Місце країни	Експортери	Темп зростання		Місце країни	Експортери	Темп зростання	
		Базисний	Середній			Базисний	Середній
1	Нідерланди	2,464	1,051	1	Польща	4,738	1,091
2	Німеччина	1,887	1,036	2	Словаччина	3,926	1,079
3	Бельгія	1,871	1,035	3	Словенія	3,671	1,075
4	Італія	1,815	1,034	4	Чехія	3,455	1,071
5	Франція	1,361	1,017	5	Угорщина	2,686	1,056

Таблиця 5

Обсяги імпорту товарів, групами країн-членів ЄС, 2004–2021 рр.

Рік	Обсяг імпорту, млрд євро		Базисні темпи зростання, %		Ланцюгові темпи зростання, %	
	I група	II група	I група	II група	I група	II група
2004	2741	245	100	100	x	x
2005	3008	277	109,77	112,92	109,77	112,92
2006	3392	337	123,76	137,55	112,75	121,81
2007	3578	468	130,56	190,81	105,49	138,72
2008	3706	524	135,21	213,91	103,56	112,11
2009	2980	389	108,74	158,86	80,42	74,26
2010	3519	481	128,41	196,49	118,10	123,69
2011	3916	553	142,88	225,88	111,27	114,96
2012	3985	568	145,41	231,63	101,77	102,54
2013	3871	588	141,24	239,89	97,14	103,56
2014	3929	617	143,36	251,68	101,50	104,92
2015	4069	652	148,47	265,95	103,57	105,67
2016	4085	667	149,06	272,20	100,40	102,35
2017	4389	750	160,13	306,14	107,42	112,47
2018	4623	819	168,67	334,09	105,34	109,13
2019	4723	849	172,32	346,58	102,16	103,74
2020	3712	798	135,43	325,48	78,59	93,91
2021	4495	981	164,02	400,43	121,11	123,03

Аналіз характеристик інтенсивності динаміки імпорту, а саме, ланцюгових темпів зростання, зображених на рис. 4, у розрізі виділених груп уможливило такі висновки:

– у період до фінансової кризи 2009 р. зафіксовано вищі темпи зростання імпорту для країн II групи (2005 р. – 112,92%; 2006 р. – 121,81%; 2007 р. – 138%,72; 2008 р. – 112,11%) ніж для країн I групи (2005 р. – 109,77%; 2006 р. – 112,75%; 2007 р. – 105,49%; 2008 р. – 103,56%);

– під час фінансової кризи 2009 р. обсяги імпорту країн I групи зменшилися на 20%, країн II групи – на 25%. Серед країн I групи обсяги імпорту найбільше скоротили Фінляндія (–30% порівняно з попереднім роком), Іспанія (–27%), Швеція (–25%), Італія (–22%), Ірландія (–21%). У II групі країни Балтії порівняно із попереднім роком скоротили обсяги імпорту на понад 30%, а саме, Литва

– на 38%, Латвія – на 36%, Естонія – на 33%. Польща та Угорщина зменшили обсяги імпорту на 25%;

– у 2010 р. щодо попереднього року імпорту країн II групи зріс на 23,69%; аналогічний показник для країн I групи становив 18,10%. Протягом 2010–2019 рр. обсяги імпорту країн II групи характеризуються вищими темпами зростання, ніж країн I групи;

– криза 2019 р. та Brexit призвели у 2020 році до зменшення обсягу імпорту країн I групи на 21%, країни II групи після першого року пандемії скоротили свій імпорту на 6%. У I групі Іспанія, Люксембург та Португалія у 2020 р. скоротили імпорту на 15% порівняно з попереднім роком, Франція та Греція – на 12%. Серед країн II групи Литва та Словаччина у 2020 р. зменшили обсяги імпорту на 8% щодо попереднього року, Чехія – на 7%, Кіпр та Словенія – на 6%.

Рис. 4. Ланцюгові темпи зростання імпорту країн-членів ЄС

Найбільшими імпортерами серед старих країн ЄС за досліджуваний проміжок часу (2004–2021 рр.) були Бельгія, Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Нідерланди та Велика Британія (до 2020 року). Питома вага їх імпорту в загальному обсязі I групи становила близько 85%, а після виходу Великої Британії з ЄС цей показник скоротився в 2020–2021 рр. до 82,5%. Аналогічно серед країн II групи найбільшими обсягами імпорту характеризувалися Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Словенія та Словаччина. питома вага їх експорту в загальному обсязі експорту нових країн-членів ЄС становила у 2004 р. близько 88% і протягом досліджуваного періоду дещо зменшилася – до 84% у 2021 р.

Базисні темпи зростання обсягів імпорту найбільших країн-імпортерів у розрізі виділених груп дозволили дійти висновку, що темпи нарощування обсягів імпорту новими членами ЄС набагато перевищували відповідні показники представників

групи I (табл. 6). Серед старих країн ЄС тільки Нідерланди та Німеччина за досліджуваний проміжок часу збільшили обсяги імпорту понад удвічі. Водночас найбільші країни-імпортери II групи нарощували обсяги імпорту у 2,5–4 рази. Так, Польща збільшила обсяги імпорту за час вступу до ЄС майже учетверо, Словаччина, Словенія та Чехія – у понад три рази. Країни Балтії (а саме, Латвія та Литва), не будучи значними імпортерами, протягом цього періоду наростили обсяги імпорту в 3,6 та 3,8 раза відповідно. У середньому обсяги імпорту найбільших імпортерів I групи щороку зростали в межах від 2,6% до 5,2%, тоді як аналогічний показник для імпортерів II групи коливався від 5,1% до 8,0%.

Щодо сальдо торгового балансу, то з 2012 року спостерігається тенденція до його профіциту як по ЄС загалом, так і в розрізі виокремлених груп країн (рис. 5). Зазначимо, що найбільшого профіци-

Показники інтенсивності динаміки імпорту в розрізі груп країн-членів ЄС, 2004–2021 рр.

І група				ІІ група			
Місце країни	Імпорттери	Темп зростання		Місце країни	Імпорттери	Темп зростання	
		Базисний	Середній			Базисний	Середній
1	Нідерланди	2,497	1,052	1	Польща	3,972	1,080
2	Німеччина	2,089	1,042	2	Словаччина	3,647	1,075
3	Бельгія	1,882	1,036	3	Словенія	3,413	1,071
4	Італія	1,653	1,028	4	Чехія	3,181	1,066

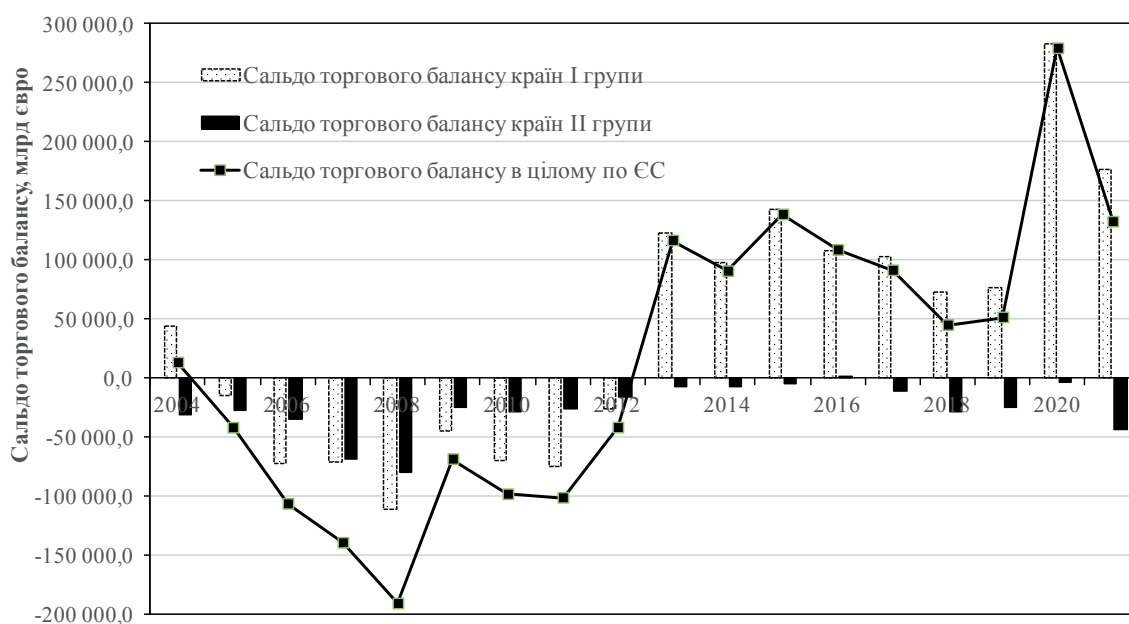

Рис. 5. Сальдо торгового балансу в цілому по ЄС та в розрізі груп країн

ту вдалося досягти в 2020 р. після виходу Великої Британії із ЄС.

Серед країн І групи за досліджуваний проміжок часу найбільшим нетто-експортером була Німеччина, де профіцит торгового балансу в 2004 р. становив 156 млрд євро, а у 2021 р. – 178 млрд євро. Нідерланди за цей самий період збільшили досліджуваний показник у понад два рази: 30 млрд євро у 2004 р. і 66 млрд євро у 2021 р. До чистих нетто-експортерів також належать Бельгія, Ірландія та Данія. Швеція мала від'ємне сальдо торгового балансу тільки у 2016–2018 рр. Найбільшою країною – нетто-імпортером була Велика Британія: найменше значення дефіциту її торгового балансу становило 90 млрд євро у 2013 р., найбільше – 205 млрд євро у 2015 р. Чистими нетто-імпортерами є Іспанія, Франція, Греція, Люксембург, Австрія, Португалія. Протягом 2004–2021 рр. сальдо торгового балансу цих країн мало від'ємне значення. Італія з 2004 р. по 2011 р. мала від'ємне сальдо торгового балансу, проте протягом наступних років цей показник демонстрував позитивні значення. Фінляндія, яка до 2011 р. мала позитив-

не сальдо торгового балансу, з 2012 р. перетворилася на країну – нетто-імпортера.

Серед країн ІІ групи тільки Чехія після вступу до ЄС стала нетто-експортером: у 2005 р. профіцит її торгового балансу становив 1 млрд євро, на кінець 2021 р. цей показник зріс до 12 млрд євро, тобто в 12 разів (з певними флуктуаціями протягом досліджуваного періоду). Угорщина загалом мала позитивне сальдо торгового балансу, але у 2021 р. спостерігалось незначне від'ємне значення. Такі країни, як Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта протягом досліджуваного періоду були нетто-імпортерами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, за інструмент при проведенні аналізу інтенсивності динаміки міжнародної торгівлі на прикладі країн ЄС доцільно використовувати групування країн-учасниць за хронологією їх вступу до співтовариства з метою отримання порівнянних даних та більш обґрунтованих результатів для виявлення, аналізу та прогнозування основних тенденцій розвитку торгівлі. Застосування теорії часових рядів до дослідження й аналізу міжнарод-

ної торгівлі забезпечить високу якість результатів, а отже й рішень, які на них ґрунтуються.

Отримані результати дають можливість виділити три періоди розвитку зовнішньої торгівлі країн-членів Євросоюзу після його розширення у 2004 р.: 1) зменшення темпів зростання експорту до фінансово-економічної кризи 2009 р.; 2) стагнація в посткризовий період; 3) відновлення позитивної динаміки у період після першого року пандемії COVID-2019. Розширення Євросоюзу у 2004 р. спричинило загальне зменшення сальдо торгового балансу досліджуваного економічного угруповання в цілому. Декомпозиція загальних тенденцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності уможливорює висновок, що нові країни ЄС активно використовують членство в організації у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Окрім того, варто відмітити, що запропонований у роботі підхід до аналізу інтенсивності динаміки міжнародної торгівлі є ефективним для оцінювання основних тенденцій не лише торгівлі

країн-членів ЄС, а й діяльності за різними напрямками будь-яких міжнародних організацій, інтеграційних об'єднань тощо, адже хронологія вступу у такі угруповання відіграє вагомий роль як для окремої країни, так і для їх сукупності. На нашу думку, більш детальний аналіз розвитку міжнародної торгівлі й оцінювання інтенсивності її динаміки є інструментом прийняття ефективних управлінських рішень у цій сфері, необхідною передумовою для подальшого розвитку міжнародної торгівлі в умовах необхідності збалансування економічних інтересів її учасників.

У подальших дослідженнях більш поглиблений аналіз у розрізі виділених груп дасть можливість оцінити переваги й загрози для країн, що отримали членство у ЄС, не тільки в контексті розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а й в інших сферах соціально-економічного життя, а також використати отримані результати в процесі прогнозування та моделювання соціально-економічних наслідків вступу України до ЄС.

Список використаних джерел

1. Cieslik E., Bieganska J., & Sroda-Murawska. (2016). The International of Foreign Trade in Post-Socialist Countries and Their Role in Global Value Chains. *Acta Oeconomica*. Vol. 66, No. 3. P. 465–487.
2. Beck K. What drives international trade? Robust analysis for the European Union. *Journal of International Studies*. 2020. № 13 (3). P. 68–84. DOI: 10.14254/2071-8330.2020/13-3/5
3. Kowalski T. Globalization and Transformation in Central European Countries: The Case of Poland. 2013. MPRA Paper 59306, University Library of Munich.
4. Kovarnik J., Hamplova E. The analysis of foreign trade development in the countries of Visegrad Four. Proceedings of 19th International Colloquium on Regional Sciences (Čejkovice, June 15–17, 2016) Brno: Masaryk University, 2016. P. 240–246. URL: <https://is.muni.cz/do/econ/soubory/katedry/kres/4884317/Sbornik2016.pdf#page=240>
5. Kovarnik J., Hamplova E. Globalization and Foreign Trade: Selected Topics in Central European Countries / Globalization and its Socio-Economic Consequences 2019: 19th International Scientific Conference. Rajecké Teplice, 2019. P. 1119–1127. DOI:10.1051/shsconf/20207406014
6. Cieslik E., Bieganska J., Sroda-Murawska S. Evaluation of trends in foreign trade development in the post-communist countries of Europe in the years 2000–2012 following their accession to the EU. *Quaestiones Geographicae*. 2016. № 35 (4). P. 35–48. URL: http://geoinfo.amu.edu.pl/qg/archives/2016/QG354_035-048.pdf
7. Дзюбановська Н. В. Прагматизм оцінювання міжнародної торгівлі країн: методи і моделі: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 298 с.
8. Національні економіки в глобальному світі: монографія / за ред. А. О. Задої. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2021. 297 с. URL: http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/3495/1/Задоя_монографія_ГОТОВО_С_обл.pdf
9. Пильгун А. О., Брайчевський Ю. С. Географія міжнародної торгівлі товарами країн Європейського Союзу. *Географія та туризм*. 2015. Вип. 32. С. 135–146.
10. Насипайко Д. С., Подплетний В. В. Роль міжнародної торгівлі в діяльності підприємств Європейського Союзу. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/205>
11. Христенко Л. М., Крамчанінова А. О., Швецова О. В. Вплив глобальних загроз на формування тенденцій розвитку міжнародної торгівлі. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2021. № 3. С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-267-3-41-47>
12. Курочкіна І. Г. Аналіз тенденцій розвитку світової торгівлі товарами та послугами. *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 37–42.
13. Ярмач О. В., Черняєва А. О. Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі та глобалізації. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 35–38.

14. Євдоченко О. О. Сучасна декомпозиція міжнародної торгівлі товарами та послугами. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове видання. 2014. Вип. 2. С. 76–80. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/287.pdf>
15. Trade statistics. International Trade Centre. Official Website. URL: <https://intracen.org/resources/trade-statistics#export-of-goods>
16. World trade report (2000, 2001, 2004, 2008, 2011, 2014, 2019). World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/wtr_e.htm
17. Гладков И. С. Евросоюз в современной международной торговле. *Современная Европа*. 2016. № 1. С. 85–94.
18. International trade, by reporting country, total product. EUROSTAT Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00002/default/table?lang=en>
19. Статистика: підручник / за ред. С. С. Герасименка. Київ: КНЕУ, 2000. 467 с.

References

1. Cieslik, E., Bieganska, J., & Sroda-Murawska, S. (2016). The International of Foreign Trade in Post-Socialist Countries and Their Role in Global Value Chains. *Acta Oeconomica*, 66, 3, 465–487.
2. Beck, K. (2020). What drives international trade? Robust analysis for the European Union. *Journal of International Studies*, 13 (3), 68–84. DOI: 10.14254/2071-8330.2020/13-3/5
3. Kowalski, T. (2013). Globalization and Transformation in Central European Countries: The Case of Poland. *MPRA Paper 59306*. University Library of Munich, Germany.
4. Kovarnik, J., & Hamplova, E. (2016). The analysis of foreign trade development in the countries of Visegrad Four. *Proceedings from 19th International Colloquium on Regional Sciences* (Čejkovice, June 15–17, 2016). (pp. 240–246). Brno: Masaryk University. Retrieved from <https://is.muni.cz/do/econ/soubory/katedry/kres/4884317/Sbornik2016.pdf#page=240>
5. Kovarnik, J., & Hamplova, E. (2019). Globalization and Foreign Trade: Selected Topics in Central European Countries. *Proceedings from Globalization and its Socio-Economic Consequences 2019: 19th International Scientific Conference*. (pp. 1119–1127). Rajecke Teplice, Slovakia. DOI:10.1051/shsconf/20207406014
6. Cieslik, E., Bieganska, J., & Sroda-Murawska, S. (2016) Evaluation of trends in foreign trade development in the post-communist countries of Europe in the years 2000-2012 following their accession to the EU. *Quaestiones Geographicae*, 35 (4), 35–48. Retrieved from http://geoinfo.amu.edu.pl/qg/archives/2016/QG354_035-048.pdf
7. Dziubanovska, N. V. (2019). *Prahmatyzm otsiniuvannia mizhnarodnoi torhivli krain: metody i modeli [Pragmatism of evaluation the international trade of countries: methods and models]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
8. Zadoia, A. O. (Ed.). (2021). *Natsionalni ekonomiky v hlobalnomu sviti [National economies in a global world]*. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia. Retrieved from http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/3495/1/Задоя_монографія_ГОТОВО_С_обл.pdf [in Ukrainian].
9. Pylhun, A. O., & Braichevskiy, Yu. S. (2015). Heohrafiia mizhnarodnoi torhivli tovaramy krain Yevropeiskoho Soiuzu [Geography of international trade in goods of the countries of the European Union]. *Heohrafiia ta turizm – Geography and tourism*, 32, 135–146 [in Ukrainian].
10. Nasyaiko, D. S., & Podpietnii, V. V. (2021). Rol mizhnarodnoi torhivli v diialnosti pidpriemstv Yevropeiskoho Soiuzu [Role of international trade in the activities of enterprises of the European Union]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 24. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/205>. [in Ukrainian].
11. Khrystenko, L. M., Kramchaninova, A. O., & Shvetsova, O.V. (2021). Vplyv hlobalnykh zahroz na formuvannia tendentsii rozvytku mizhnarodnoi torhivli [The Impact of global threats on the formation of trends in international trade]. *Visnyk Shkhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, 3, 41–47. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-267-3-41-47> [in Ukrainian].
12. Kurochkina, I. H. (2015). Analiz tendentsii rozvytku svitovoi torhivli tovaramy ta posluhamy [Analysis of trends in world trade in goods and services]. *Biznes Inform – Business Inform*, 9, 37–42 [in Ukrainian].
13. Yarmak, O. V., & Cherniaieva, A. O. (2020). Suchasni tendentsii rozvytku mizhnarodnoi torhivli ta hlobalizatsii [Current trends in international trade and globalization]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 43, 35–38. [in Ukrainian].
14. Yevdochenko, O. O. (2014). Suchasna dekompozytsiia mizhnarodnoi torhivli tovaramy ta posluhamy [Modern composition of international trade in goods and services]. *Hlobalni ta natsionalni problemy*

ekonomiky – Global and national economic problems, 2, 76–80. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/287.pdf> [in Ukrainian].

15. Trade statistics. International Trade Centre. Official Website. www.intracen.org. Retrieved from <https://intracen.org/resources/trade-statistics#export-of-goods>

16. World trade report (2000, 2001, 2004, 2008, 2011, 2014, 2019). World Trade Organization. www.wto.org. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/wtr_e.htm

17. Hladkov, Y. S. (2016). Evrosoiuz v sovremennoi mezhdunarodnoi torhovle [The European Union in modern international trade]. *Sovremennaiia Evropa – Contemporary Europe*, 1, 85–94 [in Russian].

18. International trade, by reporting country, total product. EUROSTAT Database. www.ec.europa.eu. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00002/default/table?lang=en>

19. Gerasymenko, S. S. (Ed.). (2000). *Statystyka [Statistics]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

N. V. Dziubanovska,

DSc in Economics, Associate Professor,

Professor of the Department,

E-mail: n.dziubanovska@wunu.edu.ua

ResearcherID: H-4222-2017,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8441-5216>;

V. V. Maslii,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department,

E-mail: masly2012@ukr.net

ResearcherID: ABT-7357-2022,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9672-9669>;

Z. B. Lytvyn,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department,

E-mail: z.lutvun@gmail.com

ResearcherID: H-5130-2017,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9061-6148>;

V. I. Bliask,

Postgraduate,

E-mail: Vova_Bliask@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5514-670X>;

West Ukrainian National University

An Approach to the Analysis of the Intensity of the International Trade Dynamics on the Example of the European Union Countries

International trade is an important component of the national economy of any country in the world, as well as a leading form of international economic relations. Changes in the main indicators of foreign trade, such as exports, imports, trade balance, can cause significant imbalances in the parameters of economic growth of the subjects of such relations.

The article proposes an approach to analyzing the intensity of dynamic changes in international trade in goods on the example of EU countries during 2004-2021 with using such methodological approaches as grouping, comparison, calculation and analysis of absolute and relative characteristics of dynamics. For this purpose, two groups of countries were distinguished: countries that were members of the EU before 2004 (Austria, Belgium, Great Britain, Denmark, Ireland, Germany, Spain, Italy, Luxembourg, Netherlands, France, Greece, Portugal, Sweden and Finland) and countries that became members of the EU after 2004 (Latvia, Lithuania, Estonia, Malta, Poland, Slovakia, Slovenia, Czech Republic, Hungary, Cyprus, Bulgaria, Romania and Croatia). In carrying out the study, the cost indicators of trade transactions of the EU countries were used. With the help of such indicators as specific weight, chain and basic growth rates, coefficients of advance, the intensity of export and import dynamics in terms of selected groups were analyzed. The main trends and determinants of the development of export import activities, under the influence of which there were certain changes in the international trade of the EU countries during the period under study, were identified. These determinants include EU enlargement in 2004, the 2009 financial crisis and the COVID 2019 pandemic. Three periods of development of foreign trade of the member countries of this integration group are distinguished. The 5 largest exporter and importer countries, as well as the largest net exporters and net importers in terms of allocated groups, were identified. The results of the analysis also indicate that the countries that joined the EU after 2004 actively used their membership in the context of the development of foreign economic activity:

they rapidly increased the volume of merchandise exports and imports. It has been proved that the proposed approach is effective for analyzing the nature of dynamic changes in international trade of any international organizations, integration associations, etc.

Key words: *dynamics intensity, exports, imports, international trade, trade balance.*

Бібліографічний опис для цитування:

Дзюбановська Н. В., Маслій В. В., Литвин З. Б., Бляск В. І. Підхід до аналізу інтенсивності динаміки міжнародної торгівлі на прикладі країн Європейського Союзу. *Статистика України*. 2022. № 2. С. 73–84. Doi: 10.31767/su.2(97)2022.02.08

Bibliographic description for quoting:

Dziubanovska, N. V., Maslii, V. V., Lytvyn, Z. B., & Bliask, V. I. (2022). Pidkhyd do analizu intensyvnosti dynamiky mizhnarodnoi torhivli na prykladi krain Yevropeiskoho Soiuzu [An Approach to the Analysis of the Intensity of the International Trade Dynamics on the Example of the European Union Countries]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 73–84. Doi: 10.31767/su.2(97)2022.02.08 [in Ukrainian].